

JOŽEF SMEJ

Ovidijevi verzi, gledani skozi prizmo Božjega razodetja

"Pri Bogu, ki ga nisi smel spoznati,
Vergil, ti pesnik moj najdražji ...
in še Homer, vseh pevcev vrh visoki,
Horac, satirik drugi je, a zraven
Ovidij in Lukan, sta mu ob boki"
(Dante Alighieri, Božanska komedija,
Inf. I, 130-131; IV, 88-90; prev. Andrej
Capuder.)

Le začniva pri Homeri,
prosil reva dni je stare;
mrz Ovidja v Pontu tare;
dragih pevcev zgodbe beri;
Nam pričuje Alighieri (...)
(F. Prešeren.)

Pričujoči prispevek hoče nakazati, prvič, kako se v marsikaterih vrsticah Ovidijevih pesmi sredi poganstva zrcali ostanek prvotnega Božjega razodetja; drugič, pomen latinskih klasikov tudi v 21. stoletju.

V sredo, 28. aprila 2010, sem si iz knjige *Mnenja obiskovalcev* v Mariborski univerzitetni knjižnici izpisal tole:

*Ubi logica, ibi lingua latina,
Ubi alogica, ibi hodie Slovenia.¹*

Ne da bi se kakor koli spuščali v dnevno politiko, moramo priznati, da je že Prešeren zapisal:

*Prišli bi že bili Slovencem zlati časi,
Ak klasik bil bi vsak pisar, kdor nam kaj kvasi.*

UVOD

Ob zadnjem uradnem obisku slovenskih škofov, imenovanem *Ad limina*, od 21. do 26. januarja 2008, sem papežu Benediktu XVI. ob navzočnosti nadškofa Krambergerja in škofa Štumpfa izrazil svoje veselje, da je v okrožnici *Deus caritas est* navedel Vergilijev verz: *Omnia vincit Amor* (Ecl, 9,69). Besedo *Amor* zapiše Vergilij z veliko začetnico, zato ustrezno temu prevajam: "Vse premaga Bog - Ljubezen." Nato so prišli k papežu še drugi škofje. Ko smo se poslavljali, mi je papež stisnil roko, rekoč: "*Latine, latine!*"²

Prof. dr. Kajetan Gantar izjavlja: "Antika je klicala po Odrešeniku, antični teksti so polni napetega pričakovanja; eno najlepših Vergilovih pesmi označujejo npr. kot

'mesijansko eklogo'. V antičnih tekstih, ki so pripravljali tla in duhovno atmosfero za prihod Kristusa, je veliko krščanskih vrednot (...). Trdim, da so mnoga antična besedila bliže evangelijem kot marsikak odlomek iz Stare zaveze.³ Papež Frančišek je bil v svojih mladih letih profesor književnosti. Ko je bil vprašan, kaj dela v januarju v času počitnic, je odgovoril, da bere klasike.⁴ In Alojz Rebula pravi: "Bilo mi je, ko da sem pri vzponu na neki hrib šele na vrhu spoznal, kam sem pravzaprav prišel: v grško-rimski antiki vidim previdnostno pripravo na edinstveni Prihod".⁵

Glede Publija Vergilija Marona sem v *Tretjem dnevu* objavil tri razprave.⁶

To pot pride na vrsto Publij Ovidij Nazon, in, če Bog dá, bi rad razpravljal še glede izbranih verzov Kvinta Horacija Flaka v smislu Tertulijanovega navdušeno zavzetega vzklika: "*O testimonium animae naturaliter christianae!*" (O pričevanje duše po naravi krščanske!).⁷ Kakor v Vergilijevih in Ovidijevih, tako je tudi v Horacijevih verzih marsikaj zelo blizu krščanskega etosa.

Publij Ovidij Nazon se je rodil leta 43 pr. Kr. v mestu Sulmona. Leta 8 po Kr. ga je cesar Avgust Oktavijan pregnal na obale Črnega morja v mesto Tome. Vzrok pregnanstva nam v celoti ni znan. Ovidij sam na kratko omenja, da naj bi pregnanstvu botrovala "carmen" (pesnitev) in "error" (zabloda). V prvem primeru naj bi šlo za njegovo delo "Ars amatoria" (Umetnost nežnoljubezenska), v drugem primeru pa naj bi bil, kot sodijo neka-teri avtorji, vmešan v razvratnost Avgustove vnukinje Julije. V izgnanstvu je Ovidij leta 17 po Kr. tudi umrl.

Sledi moj izbor Ovidijevih verzov in moj prevod.

IZ OVIDIJEVE KNJIGE AMORES (= LJUBEZNI)

*Ingenium quondam fuerat pretiosius auro,
At nunc barbaries grandis, habere nihil.*
(Am. III. 8,3-4.)

"Cenili nekoč duha so bolj kot zlató,

In zdaj? Nekulturnež si s tem že, ker nisi premožen."

Primerjajmo ta verz s prvim blagrom (Mtv 5, 3; Lk 6, 20.)

*Quid tibi cum pelago? Terra contenta fuisses!
Cur non et caelum, tertia regna, petis?*
(Am. III, 8, 49-50.)

"Čemu ti še morje? O da bi z zemljo bil zadovoljen!

Zakaj ne poželiš še nebà, tretjih kraljestev?"

Apostol Pavel pravi: "Nič nismo prinesli na svet, tudi odnesti ne moremo nič. Ako imamo živež in obleko, bodimo s tem zadovoljni," (1 Tim 6,7-8.) In še glede "tretjih kraljestev": "Vem za človeka v Kristusu, ki je bil (...) zamaknjen v tretje nebo" (2 Kor 12,2.)

*Si tamen e nobis aliquid, nisi nomen et umbra
Restat, in Elysia valle Tibullus erit.*
(Am. III, 9,59-60)

"Če po smrti od nas ostalo ime bi le, senca, V dolu nebeškem Tibulus bo."

Gre za vero v nesmrtnost duše (in tudi telesa, saj je človek enoten, iz duše in telesa).

*Pinguis amor, nimiumque potens, in taedia
nobis*

Vertitur, et stomacho, dulcis ut esca, nocet.
(Am. II, 19. 25-26.)

"Spolnost, če prepogosta v zakonu je, mrzka postaja, škodi kot jed, preobilna želodcu."

Podobno ugotavlja sodobna pastoralna zakoncev!

*Quum moriar, medium solvar et inter opus:
Atque aliquis, nostro lacrimans in funere,
dicat,*

Conueniens vitae mors fuit ista suae.
(Am. II, 10,36-38.)

"Ko smrt se približala bo, sredi naj dela izdihnem.

Ko na pogrebu objokoval me bo kdo,
naj reče: ustrezno življenju smrt je bila."

Od Ovidijeve smrti pa vse do današnjih dni velja pregovor: "Kakšno življenje, takšna smrt."

Ut placeas, debes immemor esse tui.
(Am. I, 14,38.)

"Da drugim boš všeč, moraš pozabljati nase."

Sveto pismo pa svetuje: "Pred častjo hodi ponižnost"
(Prg 15,33b).

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.
(Am. III, 4,17.)

"Vedno težimo za tem, kar prepovedano je, in želimo si to, kar odrekajo nam."

Prim.: "Ko dobro delati hočem, mi je lažje to, kar je zlo" (Rim 7,21).

Tukaj odmeva posledica izvirnega greha.

Iz Ovidijeve knjige "Ars amatoria" (Umetnost nežnoljubezenska)

Quid magis est saxo durum? quid mollius unda?

Dura tamen molli saxa cavantur aqua.
(Ars am. I, 475-476.)

"Od skale kaj trše je? Mehkejše od potočka valov?

In vendar skale najtrše vodica mehka izdolbe."

Podobno poje Ovid v: *Epistolae ex Ponto* (=Pisma iz Ponta):

Gutta cavat lapidem; consumitur annulus usu.
(Ex Ponto IV, 10,5.)

"Kaplja še kamen izdolbe;
prstan izrabi se s časom".⁸

In Sveto pismo: "Tvoja moč, tvoja potrpežljivost" (Job 4,6; po Vulg.)

Odimus accipitrem, quia vivit semper in armis.
Et pavidum solitos in pecus ire lupos.
At caret insidiis hominum, quia mitis, hirundo.
(Ars am. II, 147-149.)

"Mrzek nam jastreb je, ker venomer borben, od plena živi.

Nam mrzki volkovi so, na ovce boječe spravijo se.

Medtem ko človek pošten lastovko krotko pri miru pusti."

Štirikrat se "hirundo" (lastovka) omenja v Svetem pismu; navajam primer: "Celo lastovka se drži časa svojega prihoda, moje ljudstvo pa ne pozna Gospodove pravice" (Jer 8,7). O krotkosti je rečeno: "Bil pa je Mojzes zelo krotek, bolj kot vsi ljudje na zemlji" (4 Mz 12,3).

"Gospod uči krotke svojih poti" (Ps 25,9b).

Este procul lites, et amarae proelia linguae!
Dulcibus est verbis mollis alendus amor.
(Ars am. II, 151-152.)

"Daleč proč spori, ostre puščice jezika!
Z milo besedo goji se nežna, čista ljubezen."

Sveto pismo pravi: "Ženski prepiri so stalno kapljanje dežja" (Prg 19,13b). "Mil jezik še kost zdrobi" (Prg 25,15b).

Venturae memores iam nunc estote senectae:
Sic nullum vobis tempus abibit iners.
(Ars am. III, 59-60.)

"Že zdaj se spominjajte starosti prihajajoče:

In tako trenutek noben neploden minil
vam ne bo."

"Mladenič (...), spominjaj se svojega
Stvarnika v dnevih mladosti, preden pridejo
hudi dnevi starosti (...), o katerih porečeš:
Niso mi všeč." (Prd 12,1.)

Forma bonum fragile est: quantumque
accedit ad annos,
Fit minor; et spatium carpitur ipsa suo.
Nec violae semper nec hiantia lilia florent,
Et riget amissa spina relicta rosa.
(*Ars am.* II, 113-116.)

"Prikupna zunanost dobrina prav krhka je,
z leti se manjša in s časom mineva.
Ne ljubke vijolice ne lilije bele – ne cvetejo
vedno,
uvela gartroža kakor otrpla le s trni
ostaja..."

Sveto pismo: "Varljiva je ljubkost in
minljiva je lepota; žena, ki se boji Gospoda, ta
je hvale vredna" (Prg 31,30).

IZ OVIDIJEVE PESNITVE DE REMEDIO AMORIS

(Prevajam: O zdravilnem sredstvu proti
zgolj uživaškemu ljubljenu)

"Remedium" je zdravilno sredstvo zoper
nečemu; ni "medicamentum", "zdravilo",
ampak "protisredstvo" proti nečemu kvarne-
mu; iz glagola "re-medeor" = "spet zdravim"
ali "nazaj zdravim".

Dum spectant oculi laesos, laeduntur et ipsi.
(*De rem. Am.* 615.)

"Ko zdrave oči zró spotakljive reči,
še same s tem v duhu kvarijo se."

Sveto pismo: "Smrt je prilezla skozi okno"
(Jer 9,21). "Okna" so sinonim za "oči" (prim.

"ko otemnijo, ki gledajo skozi okna" (Prd
12,3c)). "Če te tvoje desno oko pohujšuje, ga
izderi" (Mt 5,29).

Omenjenega izreka Jezusa Kristusa ne
smemo vzeti dobesedno, ampak v smislu: Če
ti je kaka stvar tako draga kot tvoje oko, se ji
moraš odpovedati, če te zavaja h grehu. Za oh-
ranitev čistosti je treba mnogo premagovanja.

IZ OVIDIJEVE KNJIGE: TRISTIA

(*Tristia* prevajam: "Grenkobnost", ne
"Žalostinke", kajti "žalostinka" velja bolj za
pogreb)

*At mihi iam puero caelestia sacra placebant,
Inque suum furtim Musa trahebat opus.
Saepe pater dixit: Studium quid inutile
tentas?
Maeonides nullas ipse reliquit opes.*
(*Trist.* IV, 10, 19-22.)

"Meni kot dečku že – poeti nebeški ugajali
so,
skrivaj me je Muza vlekla v svoj svet.
Oče pa: Čemu se ubadaš z delom brez vsake
koristi?
Homér, ta Meonijec, imetja si s tem nič
spravil ni."

Sveto pismo: "Hvaliti hočem vrle može (...).
Izumili so pesmi, napisali modre izreke."
(Sir 44,1.5.)

*Multa quidem scripsi, sed quae vitiosa putavi,
Emendaturis ignibus ipse dedi.*
(*Trist.* IV,10,61-62.)

"Spisal sem mnogo, in grešnega kar je bilo,
zubljem ognjenim sem v očiščenje dal."

Kesanje. Sveto pismo: "Izkaži mi milost, o
Bog (...), mojega greha me očisti" (Ps 51,3a.4b).

*Cumque ego praeponam multos mihi, non
minor illis:
Dicor: et in toto plurimus orbe legor.*

Si quid habent igitur vatum praesagia veri,
Protinus ut moriar, non ero, terra, tuus.
(Trist. IV, 10, 125-128.)

"Ko mnogim dam prednost, manjši nisem od njih.

Bran in omenjen po svetu vsem bom,
če malo vsaj resnični so reki prerokov.

Potem ko umrem, zemlja, plen tvoj na veke ne bom."

Mar se ne skriva v teh vrsticah – vsaj zasenčeno – že resnica o vstajenju teles?

"Jaz vem, da moj Rešitelj živi, in da se bo on, poslednji, dvignil nad prahom! Tedaj bo moja koža zopet okoli mene in v svojem telesu bom videl Boga. Da jaz ga bom videl, moje oči ga bodo videle, ne kdo drug." (Job 19, 25-27a.)

METAMORFOZE (PREOBRAZBE)

(Ovidijeva mitološka pesnitev v petnajstih knjigah)

Izvlečki iz nje:

Začetek

Iamque mare et tellus mullum discrimen habebant,

Omnia pontus erant: deerant quoque litora ponto.

(Metam. I, 291-292.)

"V začetku med morjem in kopnom bilò ni razlike,

brezmejno valovje le – brez obal in bregov."

Človek

Pronaque cum spectent animalia caetera terram,

Os homini sublime dedit: coelumque tueri Iussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

(Metam. I, 84-87.)

"Živali so sklonjene k zemlji, gledajo tla; človeku pokončnost je dana in hkrati ukaz zreti v nebo, dvigati k zvezdam obraz."

Raj

Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo Sponte sua sine lege fidem rectumque colebat.
(Metam. I, 89-90.)

"Doba, vsa zlata, sprva bilà je, ko človek brez paznika od sebe sam delal je zvesto in dobro."

Ver erat aeternum, placidique tepentibus auris Mulcebant Zephyri natos sine semine flores.
(Metam. I, 107-108.)

"Večno cvetela pomlad je in blagi zefiri božali so

cvetice, ki zrasle so, ne da bi bil jih človek poséjal."

Glej, kakor da bi Ovidij imel pred seboj prve strani Svetega pisma Stare zaveze!

Ipse docet, quid agam; fas est et ab hoste docerí.

(Metam. IV, 428.)

"Ona (Junona) učí me, kaj naj storim, še od sovraga učiti se, prav je."

Sovražnik, hudobec, vse stori, da bi zapeljal človeka (prim. Lk 11,24-26).

In kaj storim jaz, da svet bi boljši postal?

Maior sum, quam cui possit Fortuna nocere: Multaque ut eripiat; multo mihi plura relinquet.

(Metam. VI, 195-196.)

"Sem večji kot tisti, ki Usoda mu škoditi more:

če mnogo ugrabi, veliko še več mi pusti."

"Gospod, naš Gospod (...), kaj je človek, da se ga spominjaš (...). Naredil si ga malo nižjega od angelov" (Ps 8,2a.5-6).

SKLEP

Iz vrstic, navedenih iz šestih Ovidijevih pesnitev, iz *Amores* (Ljubezni), *Ars amatoria* (Umetnost nežnoljubezenska), *Epistolae ex Ponto* (Pisma iz Ponta), *De remedio amoris* (O zdravilnem sredstvu proti zgolj uživaškemu ljubljenju), *Tristia* (Grenkobnost) in *Metamorphoseōn libri* (Knjige metamorfoz), odsevajo svetle točke, ki jih lahko primerjamo s Svetim pismom. Res je sicer, da Ovidijeve pesnitve, vzete v celoti, niso na tako visoki stopnji moralnosti kot Vergilijeve, vendar pa se prav v Ovidijevih Metamorfozah dobro kaže biblična prazgodovina: začetek, človek, raj itn.

Ob Ovidijevi smrti je bil Jezus iz Nazareta star ok. 24 ali 25 let. Mladenič se je usmilil svojega sodobnika, "ki ni smel spoznati edinega in pravega Boga" (Dante). Ovidij namreč sam prizna, da je uničil, kar je bilo v njegovih pesnitvah pregrešnega. Midu (Midas) polaga v usta kesanje: "*Peccavimus, sed miserere*"⁹ (Grešili smo, vendar usmili se; Midov greh: lakomnost; "*česar dotaknem se le, naj v suho zlató spremeni se*").

V tujini je Ovidij vse do smrti delal pokoro. Ni mu bilo dano, da bi njegov prah prenesli v Rim in da bi mu na grob stavili napis:

*Hic ego qui iaceo, tenerorum lusor amorum,
Ingenio perii Naso poeta meo;
At tibi, qui transis, ne sit grave, quisquis
amasti,
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.*¹⁰

1. Kjer je logičnost, tam je latinski jezik, kjer nelogičnost, tam je danes Slovenija.
2. Latinsko, latinsko.
3. Tako Gantar v: *Družina* 59 (2010), 51-52, 3.
4. Prim. Jorge Mario Bergoglio, *Odprt um, Verujoče srce*, Ljubljana: Družina, 2013, 6.
5. Prim. Jadranka Cergol, *Med mero in misterijem. Antični svet v delih Alojza Rebule*, Trst: Mladika, 2012, 121.
6. Jožef Smej, *Vergil in njegova četrta ekloga*, v: *Tretji dan* 32 (2003), 6/7, 84-87. Isti, *Devica, devištvo in deviškost v pesnitvah Publija Vergilija Marona*, v: *Tretji dan* 33 (2004), 9/10, 24-28. Isti, *Beseda "Deus" v Vergilijevih pesnitvah*, v: *Tretji dan* 36 (2007), 5/6, 12-16.
7. Tertullianus, *Apologeticum*, 17.
8. Ta znani Ovidijev izrek so v 16. stoletju dopolnili takole: *Gutta cavat lapidem non bis, sed saepe cadendo: Sic homo fit sapiens bis non, sed saepe legendo.* Kaplja še kamen izdolbe, a nikakor na mäh, marveč s padanjem trajnim: tako tudi človek ne izmodri se na mäh, marveč s pogostim le branjem.
9. Prim. *Metam* XI, 132-133.102-103.
10. Tukaj počivam, pesmih ljubezenskih avtor, jaz, Nazon, poet, umrl sem s spretnostjo svojo; Kdorkoli si ti, ki mimo tu greš, reci vsaj to: naj lahka ti, Nazon, zemljica bo.